

Απρίλιος 2020

Έτος Ίδρυσης 2006

ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ

Ινστιτούτο Μικρών Επιχειρήσεων
ΓΣΕΒΕΕ

Πανδημία και «ψηφιακό χάσμα»: η τριπλή πρόκληση για τις μικρές επιχειρήσεις στη «μετά Covid-19» εποχή

Πανδημία και «ψηφιακό χάσμα»: η τριπλή πρόκληση για τις μικρές επιχειρήσεις στη «μετά Covid-19» εποχή.

Πως ο Covid-19 επιταχύνει τον «ψηφιακό μετασχηματισμό» του επιχειρηματικού περιβάλλοντος, επιδεινώνοντας διαστάσεις της ψηφιακής υστέρησης, εν μέσω του αναδυόμενου κύματος της «ψηφιακής επανάστασης» και υπό τη διαγραφόμενη σκιά της επικείμενης οικονομικής επιβράδυνσης.

Οι πανδημίες δεν ενσκήπτουν προγραμματισμένα. Η εξάπλωση της πανδημίας του κορονοϊού (Covid-19) βρίσκει την ελληνική οικονομία και τις ελληνικές επιχειρήσεις σε ένα ιστορικό μεταίχμιο. Η δεκαετής οικονομική κρίση που προηγήθηκε σε συνδυασμό με τα προγράμματα δημοσιονομικής προσαρμογής προκάλεσαν μια παρατεταμένη οικονομική ύφεση και κατατονική οικονομική, επενδυτική και επιχειρηματική δραστηριότητα καθώς και μια εκτεταμένη και οριζόντια συρρίκνωση σχεδόν στο σύνολο της επιχειρηματικότητας.

Η τελευταία φάση της κρίσης, η οποία χαρακτηρίστηκε από σημάδια σχετικής σταθεροποίησης και βελτίωσης ορισμένων δεικτών επιχειρηματικής δραστηριότητας, φαίνεται να διακόπτεται αιφνίδια από την πρόσφατη (και τρέχουσα) υγειονομικο-οικονομική κρίση που προέκυψε ως αποτέλεσμα της διεθνούς εξάπλωσης της πανδημίας Covid-19 -και

των αναγκαίων μέτρων περιορισμού της κοινωνικο-οικονομικής δραστηριότητας- προκαλώντας μια συμμετρική και πολυ-επίπεδη διαταραχή τόσο σε επίπεδο διεθνούς οικονομίας (π.χ. διεθνές εμπόριο, δι-ηπειρωτικές παραγωγικές αλυσίδες) σε όρους προσφοράς και ζήτησης, όσο και σε επίπεδο επιμέρους εθνικών οικονομιών ανάλογα με τα ιδιαίτερα διαρθρωτικά χαρακτηριστικά της εκάστοτε περίπτωσης.

Εάν μια ισχυρή τάση είναι βέβαιη επί της τρέχουσας κοινωνικο-οικονομικής δραστηριότητας, αυτή αφορά στο ότι η νέα πραγματικότητα, εν μέσω των υφιστάμενων περιορισμών, έχει ήδη κινητοποιήσει και επιταχύνει προϋπάρχουσες μεταβολές και τάσεις σε επίπεδο ηλεκτρονικών συναλλαγών των πολιτών καθώς και ψηφιοποίησης της λειτουργίας των επιχειρήσεων (π.χ. σχέση με το Κράτος, προμηθευτές, πελάτες, οργάνωση της εργασίας). Ιδιαίτερα σε επίπεδο μικρών επιχειρήσεων, η ενσωμάτωση και χρήση Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών (ΤΠΕ) θα αποτελέσει ακόμη πιο επιτακτική και αναγκαία προϋπόθεση προκειμένου οι μικρές επιχειρήσεις να επιβιώσουν και να αναπτυχθούν.

Σε ποια φάση όμως βρίσκει η νέα πραγματικότητα τις μικρές επιχειρήσεις όσον αφορά στην ψηφιακή τους ωριμότητα (π.χ. βαθμός ψηφιοποίησης, βαθμός ενσωμάτωσης νέων συστημάτων, επίπεδα επενδύσεων σε ψηφιακές τεχνολογίες κτλ) κατά τη χρονική περίοδο εξάπλωσης της πανδημίας;

Η συζήτηση για το «ψηφιακό χάσμα» και τη θέση της χώρας στις σχετικές διεθνείς αξιολογήσεις είναι ήδη αρκετά διαδεδομένη. Σύμφωνα με το SBA Fact Sheet (2019), οι δείκτες που σχετίζονται με το ηλεκτρονικό εμπόριο τοποθετούν τη χώρα στις χαμηλότερες θέσεις ως προς τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις (ΜμΕ) που εκτελούν προμήθειες ηλεκτρονικά (6% έναντι 25,85% μ.ο.) και τις ΜμΕ που αναπτύσσουν ηλεκτρονικές πωλήσεις (10,66% έναντι 16,57% μ.ο. ΕΕ-28), ποσοστά που υπολείπονται αρκετά από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο, ενώ το μερίδιο του κύκλου εργασιών που προέρχεται από το ηλεκτρονικό εμπόριο συνιστά ένα από τα χαμηλότερα ποσοστά (4,05% έναντι 10,13% μ.ο. ΕΕ-28) σε επίπεδο Ε.Ε. Βάσει της πρόσφατης έκθεσης του δείκτη ψηφιακής οικονομίας και κοινωνίας (DESI) της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, η Ελλάδα παραμένει στις χαμηλότερες θέσεις στην Ευρώπη (26η θέση σε επίπεδο ΕΕ-28) (European Commission, 2019). Σε επίπεδο μάλιστα ενσωμάτωσης ψηφιακών τεχνολογιών από τις επιχειρήσεις (μια από τις βασικές κατηγορίες δεικτών του DESI), η Ελλάδα τοποθετείται στη 22η θέση

με το ποσοστό να υπολείπεται σημαντικά του μέσου όρου της Ε.Ε. με κάποια μικρή βελτίωση σε επιμέρους δείκτες, ενώ κατατάσσεται στην 24η θέση στην κατηγορία μικρομεσαίων επιχειρήσεων που πραγματοποιούν ηλεκτρονικές πωλήσεις, στην 21η θέση (7% των ΜμΕ) ως προς τις διασυνοριακές ηλεκτρονικές πωλήσεις και στην 26η θέση ως προς τη χρήση υπολογιστικού νέφους (7% των ΜμΕ) (European Commission, 2019).

Πέραν όμως της συνολικής αξιολόγησης της ψηφιακής ωριμότητας της χώρας, είναι προφανές ότι το επίπεδο ψηφιακής ωρίμανσης δεν διακρίνεται από ομοιογένεια στο ευρύτερο φάσμα των εγχώριων επιχειρήσεων. Είναι προφανές ότι οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις αφενός διακρίνονται από εσωτερική διαφοροποίηση ως προς την ψηφιακή τους ωριμότητα βάσει παραμέτρων όπως κλάδος/υπο-κλάδος (π.χ. υψηλή/ χαμηλή ένταση γνώσης), μέγεθος, βασική δραστηριότητα, επιχειρηματικό μοντέλο καθώς και γεωγραφική θέση, αφετέρου διαφοροποιούνται ως προς τις ψηφιακές επιδόσεις τους έναντι μεγαλύτερων και ψηφιακά προηγμένων επιχειρηματικών μονάδων. Στο πλαίσιο αυτό και ως προς την ψηφιακή επιχειρηματική διάσταση, αναμένεται ότι η περίπτωση του Covid-19, θα λειτουργήσει ως ισχυρός καταλύτης, τόσο ως προς την επιτάχυνση της ψηφιοποίησης όσο και ως προς την περαιτέρω ενδυνάμωση και ισχυροποίηση ψηφιακά ώριμων, ανεπτυγμένων και προετοιμασμένων επιχειρήσεων.

Στις παρούσες συνθήκες, πρέπει να θεωρείται δεδομένο ότι η τρέχουσα συγκυρία της πανδημίας (και η μετέπειτα οικονομική πραγματικότητα) αναμένεται να αναδείξει, εκ νέου, ιδιαίτερες πτυχές στο πεδίο της «ψηφιοποίησης», να επιταχύνει εξελίξεις αλλά και να οξύνει αντιθέσεις σε επίπεδο επιχειρηματικότητας, ως προς τα θέματα ψηφιακής ωριμότητας, ψηφιακής ετοιμότητας και ψηφιακής προσαρμογής σε μια ολοκληρωτικά νέα οικονομική πραγματικότητα που θα χαρακτηριστεί από ένα ακόμη πιο ψηφιοποιημένο οικονομικό περιβάλλον, τόσο σε επίπεδο προσφοράς (π.χ. επιτάχυνση ψηφιακού μετασχηματισμού σε επίπεδο ηλεκτρονικών λειτουργιών, προμηθειών, παραγγελιών και συνεργασιών) όσο και σε επίπεδο ζήτησης (π.χ. περαιτέρω αναδιάρθρωση καταναλωτικών συνηθειών ως προς το ηλεκτρονικό εμπόριο). Εντούτοις, η επιτάχυνση εξελίξεων ως προς την άμεση ανάγκη περαιτέρω «ψηφιακού μετασχηματισμού» (στη μετά-Covid-19 ψηφιακή εποχή) συνυπάρχει με την ανάγκη διαμόρφωσης βελτιωμένων προϋποθέσεων αναβάθμισης (γνωστικών, χρηματοδοτικών-επενδυτικών, περιβάλλοντος υποστήριξης κ.α.) της «ψηφιακής ωριμότητας» των μικρών

και πολύ μικρών επιχειρήσεων», εν μέσω μάλιστα των περιορισμών που διαμορφώνονται λόγω της επικείμενης οικονομικής ύφεσης και των συνεπακόλουθων περιορισμών.

Επί παραδείγματι, ο σχετικά χαμηλός βαθμός ενσωμάτωσης νέων ψηφιακών συστημάτων, ο χαμηλός βαθμός αξιοποίησης των δυνατοτήτων του ηλεκτρονικού εμπορίου και των ηλεκτρονικών προμηθειών καθώς και ο χαμηλός βαθμός επενδύσεων στην κατεύθυνση του ψηφιακού μετασχηματισμού συνιστούν ορισμένους πρόδρομους δείκτες και προοιωνίζουν μια επιδείνωση των ψηφιακών αντιθέσεων και διαφοροποιήσεων σε επίπεδο μικρών επιχειρήσεων, κυρίως μεταξύ ψηφιακά ώριμων ή λιγότερο ψηφιακά προσαρμοσμένων επιχειρήσεων. Σύμφωνα με την πρόσφατη έρευνα του ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ (Δεκέμβριος 2019), με επικέντρωση στον ψηφιακό μετασχηματισμό των μικρών επιχειρήσεων -η οποία σημειώνεται ότι πραγματοποιήθηκε ακριβώς πριν την εξάπλωση του Covid-19- που αναμένεται να δημοσιευθεί στην αμέσως επόμενη περίοδο, αναδεικνύονται τα εξής ενδεικτικά και χαρακτηριστικά στοιχεία:

- ▶ Ένα ποσοστό της τάξεως του 25,1% των επιχειρήσεων δηλώνουν ότι έχουν αναπτύξει συμμετοχή σε διαδικτυακή πλατφόρμα, το 20,5% των επιχειρήσεων έχουν ενσωματώσει συστήματα ηλεκτρονικών πωλήσεων, το 24,1% δηλώνει ότι έχει υιοθετήσει εφαρμογές επεξεργασίας και ανάλυσης δεδομένων παραγωγικής/εμπορικής δραστηριότητας (π.χ. analytics, big data), το 15% δηλώνει χρήση εφαρμογών υπολογιστικού νέφους, ενώ το 12,3% δηλώνει ότι υιοθετεί εφαρμογές αυτοματοποίησης στην παραγωγική διαδικασία, με τις μεγαλύτερες επιχειρήσεις (σε επίπεδο κύκλου εργασιών και αριθμού εργαζομένων) να καταγράφουν εμφανώς υψηλότερα ποσοστά ενσωμάτωσης σχετικών συστημάτων.
- ▶ Μόνο το 29,7% των επιχειρήσεων δηλώνουν ότι έχουν πραγματοποιήσει επενδύσεις τα τελευταία 3 έτη σε τεχνολογικό/ψηφιακό εξοπλισμό (π.χ. λογισμικό, ψηφιακές συσκευές και εφαρμογές), ενώ το 28,5% έχει πραγματοποιήσει επενδύσεις σε λοιπά μηχανήματα και μηχανολογικό εξοπλισμό, με υψηλότερα ποσοστά να εντοπίζονται στις κατηγορίες τζίρου πάνω από 300.000.
- ▶ Περίπου 1 στις 2 επιχειρήσεις από αυτές που πραγματοποίησαν επενδύσεις, προχώρησε σε επενδύσεις χαμηλότερες από 15.000 ευρώ, ενώ περίπου 1 στις 4 επενδύσεις εντοπίζονται κάτω ακόμη και από το ποσό των 5.000 ευρώ.

- ▶ Το συντριπτικά μεγαλύτερο ποσοστό (83,2%) των επιχειρήσεων που πραγματοποίησαν επενδύσεις κατά τα 3 προηγούμενα έτη, χρηματοδότησαν τις επενδύσεις αυτές με ίδια κεφάλαια, έναντι των πολύ χαμηλών ποσοστών αξιοποίησης του τραπεζικού δανεισμού και των προγραμμάτων χρηματοδότησης (π.χ. ΕΣΠΑ).
- ▶ Τα βασικότερα εμπόδια για τις περισσότερες επιχειρήσεις ως προς την ενσωμάτωση τεχνολογικού εξοπλισμού ή την υιοθέτηση ψηφιακών λύσεων και εργαλείων παραμένουν τόσο η έλλειψη χρηματοδότησης όσο και το υψηλό κόστος αγοράς και συντήρησής εξοπλισμού.

Εν συντομία, τα παραπάνω επιλεγμένα στοιχεία αναδεικνύουν, μεταξύ άλλων, το χαμηλό βαθμό υιοθέτησης σύγχρονων ψηφιακών συστημάτων, τη σχετικά περιορισμένη ψηφιακή προσαρμογή ενός μεγάλου τμήματος των μικρών επιχειρήσεων, την περιορισμένη επενδυτική δραστηριότητα -ως προς το πλήθος των επιχειρήσεων αλλά και την κλίμακα των επενδύσεων- σε επίπεδο τεχνολογικού/ψηφιακού εξοπλισμού καθώς και την ύπαρξη ισχυρών εμποδίων ως προς την σχετικά χαμηλή πρόσβαση σε χρηματοδοτικά εργαλεία. Επιπλέον, το ιδιαίτερα υψηλό ποσοστό των -ούτως ή άλλως περιορισμένων- επενδύσεων που βασίζεται υπέρμετρα σε ίδια κεφάλαια, θα βρεθεί αντιμέτωπο με τα άμεσα και ασφυκτικά προβλήματα ρευστότητας που προέκυψαν ως συνέπεια του Covid-19. Ως εκ τούτου, φαίνεται ότι μεγάλο μέρος των μικρών επιχειρήσεων θα κληθεί άμεσα να αντιμετωπίσει μια ισχυρή τριπλή πρόκληση στη «μετά Covid-19 εποχή» που περιλαμβάνει: i) την ανάγκη προσαρμογής στις υφιστάμενες ψηφιακές προκλήσεις που προκύπτουν από την κλιμάκωση του νέου τεχνολογικού κύματος και την έλευση της λεγόμενης «4ης Βιομηχανικής Επανάστασης», ii) την αντιμετώπιση ενός έντονα και επιταχυνόμενου ψηφιοποιούμενου οικονομικού περιβάλλοντος, ως συνέπεια και των επιπτώσεων του Covid-19, που θα οξύνει και επιδεινώσει τάσεις ψηφιακής υστέρησης και «ψηφιακών χάσμάτων» μεταξύ ψηφιακά προηγμένων και λιγότερο ψηφιακά ανεπτυγμένων επιχειρήσεων και iii) την επιβίωση, λειτουργία και ανάπτυξη των πολύ μικρών και μικρών επιχειρήσεων σε ένα ευρύτερο περιβάλλον «απομόχλευσης», οικονομικής ύφεσης, συναφών μακροοικονομικών και χρηματοδοτικών περιορισμών καθώς και εντατικοποιημένου ανταγωνισμού και πιθανής ενισχυμένης συγκεντροποίησης σε συγκεκριμένους κλάδους.

Η απότομη επιτάχυνση του «ψηφιακού μετασχηματισμού» ως αποτέλεσμα της παρούσας συγκυρίας, εν μέσω μιας εξίσου απότομης

οικονομικής επιβράδυνσης, αναμένεται να πυροδοτήσει την επιδείνωση του «ψηφιακού χάσματος» μεταξύ ψηφιακά ώριμων και λιγότερο προετοιμασμένων ψηφιακά επιχειρήσεων. Οι σχετικές ψηφιακές πολιτικές οφείλουν να εμπεριέχουν στοιχεία άμεσης παρέμβασης αλλά και μακροπρόθεσμης προοπτικής ως προς τις αναγκαίες πολιτικές ψηφιακής ανάπτυξης (και οικονομικής επιβίωσης και μετασχηματισμού) των πολύ μικρών επιχειρήσεων στην μετά Covid-19 ψηφιακή εποχή. Επιπλέον, οι αναγκαίες άμεσες παρεμβάσεις πολιτικής πρέπει να συγκροτήσουν ένα σχέδιο και μια ενότητα δράσεων που θα υποστηρίξουν τις μικρές και πολύ μικρές επιχειρήσεις σε μια σειρά από κλάδους που θα αντιμετωπίσουν ακόμη πιο άμεσα την «ψηφιακή πρόκληση». Συγκεκριμένα, προτείνεται άμεσα η προώθηση ενεργειών όπως:

- ▶ Συγκρότηση Ταμείου Ψηφιακής Οικονομίας για τις πολύ μικρές και μικρές επιχειρήσεις (μέσω μεικτών σχημάτων χρηματοδότησης συμπεριλαμβανομένου του ΕΣΠΑ) που θα υποστηρίξει, μέσω στοχευμένων πολυ-επίπεδων δράσεων ψηφιακής ανάπτυξης (π.χ. κοινές ψηφιακές υποδομές, διευκόλυνση υιοθέτησης εφαρμογών, σχεδιασμός και υλοποίηση προσαρμοσμένων συνεργατικών έργων), την τάχιστα προσαρμογή και τον ψηφιακό μετασχηματισμό συγκεκριμένων κλάδων (π.χ. λιανεμπόριο, μικρά καταλύματα, εστίαση, υπηρεσίες).
- ▶ Προώθηση δράσεων οικοδόμησης δικτύων ψηφιακής συνεργασίας μικρών επιχειρήσεων (digital co-operatives) σε επίπεδο ψηφιακού μετασχηματισμού και ειδικότερα θέματα κοινών ψηφιακών συστημάτων καθώς και κοινών ηλεκτρονικών προμηθειών, ηλεκτρονικών παραγγελιών και διάθεσης προϊόντων ή/και υπηρεσιών.
- ▶ Ειδικά προγράμματα στοχευμένης χρηματοδότησης ενός βασικού πακέτου ψηφιακής ωρίμανσης σε κρίσιμες και βασικές κατηγορίες ψηφιακού εκσυγχρονισμού (π.χ. κουπόνια τεχνολογίας) σε θέματα εξοπλισμού, λογισμικού, συστημάτων παραγωγοληψίας και προμηθειών, διαδικτυακής προβολής κ.α.

Οι επιχειρήσεις που έχουν «επιβιβαστεί στο τρένο» του ψηφιακού μετασχηματισμού αναμένεται να επιταχύνουν την ψηφιακή τους πορεία αλλά το ευρύτερο τμήμα των λιγότερο ώριμων ψηφιακά επιχειρήσεων είναι βέβαιο ότι θα συναντήσει πολλά περισσότερα «εμπόδια επιβίβασης».

- ▶ Ανάπτυξη δράσεων και εργαλείων κατάρτισης σε νέες ψηφιακές δεξιότητες με έμφαση σε εξειδικευμένες ανάγκες (π.χ. ηλεκτρονικές παραγγελίες, τηλεργασία).
- ▶ Φορολογικά κίνητρα για επενδύσεις σε υιοθέτηση και ενσωμάτωση νέων ψηφιακών τεχνολογιών (π.χ. αφορολόγητο αποθεματικό, συμψηφισμός με προκαταβολή φόρου, υπερ-αποσβέσεις).

Οι παραπάνω διαπιστώσεις αναδεικνύουν την αναγκαιότητα άμεσων εκτεταμένων και στοχευμένων παρεμβάσεων πολιτικής ως προς την ψηφιακή ανάπτυξη των μικρών επιχειρήσεων, ιδιαίτερα σε μια σειρά από σχετικούς κλάδους που επηρεάζονται άμεσα, δεδομένου ότι οι επιχειρήσεις που έχουν «επιβιβαστεί στο τρένο» του ψηφιακού μετασχηματισμού αναμένεται να επιταχύνουν την ψηφιακή τους πορεία αλλά το ευρύτερο τμήμα των λιγότερο ώριμων ψηφιακά επιχειρήσεων είναι βέβαιο ότι θα συναντήσει πολλά περισσότερα «εμπόδια επιβίβασης». Σε κάθε περίπτωση, η επόμενη μέρα επιφυλάσσει υψηλότερους και επιταχυνόμενους βαθμούς «ψηφιοποίησης» αλλά ταυτόχρονα και μια οικονομική πραγματικότητα με νέες μορφές ισχυρών προκλήσεων, αναδιάρθρωσεων, ανισοτήτων και εντατικοποιημένου ανταγωνισμού. Εάν όμως οι οικονομίες είναι τόσο ευάλωτες όσο και οι πιο αδύναμοι κρίκοι τους, τότε η συντεταγμένη υποβοήθηση και υποστήριξη της ψηφιακής μετάβασης των μικρών επιχειρήσεων μέσω κατάλληλων πολιτικών αναδεικνύεται σε βασική προϋπόθεση οικονομικής ανασυγκρότησης και ανάκαμψης.

Πηγές:

European Commission (2019) [Digital Economy and Society Index \(DESI\), Country Report: Greece](#), Brussels.

European Commission (2019) [SME Performance Review – SBA Fact Sheets](#), Brussels.

IME ΓΣΕΒΕΕ/Συντάκτης Αγγελάκης Α. (2020), «Πανδημία και «ψηφιακό χάσμα»: η τριπλή πρόκληση για τις μικρές επιχειρήσεις στη «μετά Covid-19» εποχή.», *Κείμενα Γνώμης ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ*, Απρίλιος, σσ. 8

Οι γνώμες που διατυπώνονται και τα επιχειρήματα που χρησιμοποιούνται στο παρόν Κείμενο Γνώμης δεσμεύουν τους συντάκτες του και δεν αντικατοπτρίζουν κατ' ανάγκη τις επίσημες απόψεις του ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ και της ΓΣΕΒΕΕ

Το έργο «Παρεμβάσεις της ΓΣΕΒΕΕ για τη συστηματική παρακολούθηση και πρόγνωση αλλαγών του παραγωγικού και επιχειρηματικού περιβάλλοντος των μικρομεσαίων επιχειρήσεων» με κωδικό ΟΠΣ 5003864, υλοποιείται από το ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Ανταγωνιστικότητα, Επιχειρηματικότητα & Καινοτομία 2014-2020» με τη συγχρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο - ΕΚΤ) και εθνικών πόρων

